

РОЛЬ І МІСЦЕ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. В організації процесу навчання у вищій школі нині недостатньо обмежуватись удосконаленням відтворювальної діяльності студентів. Розв'язувати поставлені суспільством перед вищим навчальним закладом завдання цілеспрямованого розвитку творчих здібностей усіх студентів, їхньої пізнавальної самостійності можливо лише на основі включення їх у процес творчої діяльності. Для стимулювання пізнавальної активності студентів необхідно, поряд із традиційними методами, застосовувати інтенсивні педагогічні технології.

Аналіз попередніх досліджень. Біля витоків технологізації педагогічного процесу стояв А. Макаренко. У «Педагогічній поемі» він писав, що педагогічне виробництво ніколи не будувалось за технологічною логікою, а завжди за логікою моральної проповіді. Саме тому, на його думку, в педагогічному процесі відсутні всі важливі виробничі процеси: технологічний, облік операцій, конструкторська і технологічна підготовка виробництва, нормування, контроль тощо [3].

Масове запровадження педагогічних технологій належить до початку 60-х років ХХ століття. У зарубіжних країнах воно пов'язане з іменами Б. Блума, Д. Брунера, Г. Грейса, Дж. Керолла, В. Коскарллі, Д. Хамбліна та ін. У радянській теорії та практиці освіти технологічний підхід започатковували Ю. Бабанський, В. Безпалько, П. Гальперін, М. Кларін, Л. Ланда, О. Ривін, Н. Тализіна, Н. Шуркова. Були проведені також дослідження, присвячені технологічним аспектам вищої, в тому числі педагогічної освіти (В. Андреев, С. Архангельський, В. Бондар, М. Левіна, О. Мороз, М. Нікандров, О. Околотетов, В. Сериков, В. Сластьонін, О. Уман та ін.).

Метою даною статті є визначення ролі і місця педагогічних технологій в економічній підготовці майбутніх учителів трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що поняття технології міцно увійшло в суспільну свідомість другої половини ХХ століття і стало своєрідним відображенням наукового і практичного мислення [7, с. 94]. Його регулятивний вплив полягає в спонуканні дослідників і практиків у всіх сферах, в тому числі й в освіті до пошуків засад результативності діяльності, мобілізації кращих досягнень науки і досвіду з метою одержання наукового достовірного результату, орієнтації діяльності на інтенсивну, тобто максимально наукову, а не на екстенсивну основу, яка призводить до невиправданих витрат зусиль, часу і ресурсів, надання більшої уваги прогнозуванню й проектуванню діяльності з метою попередження її корекції в процесі виконання, застосування найновіших інформаційних засобів тощо.

Тим самим, технологічність стає домінуючою характеристикою діяльності людини, означає перехід на якісно новий ступінь ефективності, оптимальності, наукомісткості. Ми поділяємо думку науковців, що **технологія – не данина моді, а стиль сучасного науково-практичного мислення** [3].

Поняття технології використовується у прикладних дослідженнях (в тому числі й педагогічних), спрямованих на радикальне удосконалення людської діяльності, інтенсивну технічну озброєність. Технологія в кожній сфері її застосування – це діяльність, яка максимально відображає об'єктивні закони предметної сфери і тому забезпечує найбільшу для конкретних умов відповідність результату діяльності, передбачувану в попередньо поставленій меті [8]. Відмінність педагогічних технологій від сфер матеріально-технологічної або інженерної діяльності зумовлюється специфікою навчальної предметної галузі, зокрема тим, що сфера педагогічної діяльності не може

бути окреслена й охарактеризована чітким предметним полем, однозначним набором функцій, відокремленістю власне професійних дій від спонтанного спілкування та емоцій.

Навколо поняття педагогічної технології в усьому світі проводяться серйозні дискусії, досі воно не здобуло однозначного, консенсусного визначення. До головних характеристик (критеріїв) педагогічної технології дослідники зараховують [1] її системність, концептуальність, науковість, інтегративність, гарантованість результату, відтворюваність, ефективність, якість навчання, вмотивованість навчання, новизну, алгоритмічність, інформаційність, оптимальність, можливість тиражування і перенесення в нові умови тощо. Критерієві доцільності мають відповідати всі провідні ознаки технології навчання. Наприклад, про відтворюваність технології можна вести мову лише тією мірою, наскільки це відповідає закономірностям індивідуума, суб'єктивності учасників педагогічного процесу, а системність та інформаційність технології не повинні суперечити «авторській», креативній, імпровізаційній природі педагогічного процесу.

Така різноманітність, причому далеко неоднозначних і суперечливих характеристик, викликає потребу визначити узагальнену інваріантну ознаку педагогічної технології, яка б якнайповніше відображала її сутність. Тому **педагогічна технологія – це передусім педагогічна діяльність, яка максимально реалізує закони навчання, виховання і розвитку особистості, і тому забезпечує її (тобто діяльності) кінцеві результати.** Чим краще реалізовано ці закони, тим вищою буде гарантія результату.

У «Енциклопедії педагогічних засобів, комунікацій і технологій» П. Мітчел дав таке визначення поняттю «педагогічна технологія»: «Педагогічна технологія є галуззю досліджень і практики (в межах системи освіти), що має зв'язки зі всіма сторонами організації педагогічних систем для досягнення специфічних педагогічних результатів, а також таких, що потенційно відтворюються» [4].

Технологія навчання на відміну від методики навчання означає гарантований мінімальний рівень навченості, що дає можливість повторювати і відтворювати результати. Дискусія про сутність педагогічних технологій, що проводилась у 1986 році ЮНЕСКО, закінчилася публікацією загальноприйнятого офіційного визначення: «Педагогічні технології – це систематичний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання і засвоєння знань шляхом урахування людських і технічних ресурсів та взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти» [2, с. 95].

Синтезувавши різні погляди на поняття «педагогічні технології», є підстави розглядати їх (педагогічні технології) як педагогічно й економічно обґрунтований процес досягнення гарантованих, таких що потенційно відтворюються, запланованих педагогічних результатів, які включають формування знань і вмінь шляхом розкриття спеціально опрацьованого змісту, реалізація якого відбувається на основі наукової організації праці і поетапного тестування. Таке трактування важко заперечити. Проте, в процесі цього нічого не згадується про такий важливий елемент педагогічної технології, як діяльнісна форма навчання, що забезпечує розвиток творчої, соціально-активної особистості. Теорія і практика «діяльнісного підходу» ґрунтується на тому, що процеси навчання і виховання не самі по собі розвивають особистість, а лише тоді, коли вони мають діяльнісні форми і відповідне змістове наповнення [5; 6].

У статті наголошується, що **технологія навчання – це доцільна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і має більш високий ступінь ефективності, надійності і гарантованості результату, ніж це властиво традиційним методикам навчання.** Таке визначення технології навчання не заперечує можливості його модифікації в тих випадках, коли технологія навчання розуміється як детермінований, логічно структурований дидактичний процес, що інваріантно відбувається під впливом певних педагогічних умов і забезпечує діагностований результат, або ж як цілісна система концептуально й практично значимих

ідей, принципів, методів, засобів навчання, що гарантує достатньо високий рівень ефективності та якості навчання за її наступного відтворення і тиражування.

Таким чином, педагогічна технологія поєднує в собі упорядковану сукупність дій, операцій і процедур, покликаних забезпечувати діагностований та гарантований результат у навчальному процесі, що постійно піддається певним змінам.

Критеріями того, що діяльність викладача в тому чи іншому фрагменті педагогічного процесу (викладі певної частки навчального матеріалу – теми, розділу тощо) відбувається на технологічному рівні, можуть бути:

- наявність чіткої і діагностично заданої цілі, тобто коректно вимірюваного подання понять, операцій, діяльності студентів як очікуваного результату навчання, засобів діагностики досягнення цієї мети;

- викладання змісту навчального матеріалу, що підлягає засвоєнню, у вигляді системи пізнавальних і практичних завдань, орієнтовної основи та способів їх вирішення;

- наявність достатньо жорсткої послідовності, логічності, певних етапів засвоєння теми (матеріалу, набору професійних функцій тощо);

- визначення способів взаємодії учасників навчального процесу на кожному його етапі (викладача і студентів, студентів між собою), а також їх взаємодії з інформаційними технологіями (комп'ютером, відеосистемою тощо);

- мотиваційне забезпечення діяльності викладача і студентів, в основу якого покладено реалізацію їх особистісних функцій в цьому процесі (вільний вибір, креативність, усвідомленість, життєве й професійне призначення);

- зазначення меж алгоритмічної і творчої діяльності викладача, допустимого відхилення від єдиних правил;

- застосування в навчальному процесі найновіших засобів і способів опрацювання інформації.

Нові соціально-економічні умови, що складаються в Україні, вимагають орієнтації педагогічних технологій на формування активної, творчої особистості, здатної приймати самостійні рішення в нестандартних ситуаціях і нести відповідальність за прийняті рішення. Таким чином, в основу педагогічних технологій економічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання є підстави обрати модель навчання, що розвиває (за В. Давидовим). Ця модель передбачає:

- розвиток психічних новоутворень, типових для віку студентської молоді (соціальна активність, діловитість, обачливість, самостійність, відповідальність, підприємливість тощо);

- організацію навчання на основі провідної діяльності дітей у певному віці (навчання, праця, гра тощо);

- реалізацію взаємозв'язків з іншими видами діяльності;

- наявність системи методик, що забезпечують досягнення необхідного розвитку;

- можливість діагностики рівня розвитку знань, умінь і психологічних новоутворень;

- педагогічні технології, що ґрунтуються на розвиваючому навчанні й діяльнісному підході, мають включати:

- спосіб організації педагогічного процесу;

- наявність інструментарію (план, програма, підручник, серія вправ, дій, операцій, опис можливих результатів тощо);

- раціональну організацію діяльності педагога і студентів;

- послідовність операцій, які дозволяють одержати запланований результат з найменшими витратами всіх видів ресурсів;

- використання різних засобів навчання, що забезпечують досягнення поставленої мети;

- повторення дій.

Заслугує на увагу поширена серед багатьох дослідників думка про те, що для особистісного сприйняття і реалізації педагогом педагогічної технології, створеної іншою людиною, її потрібно «звільнити від авторської особистості». Навчальний процес потребує такої побудови, щоб студент не лише засвоїв конкретні знання та вміння, а й оволодів способами їх застосування в різних ситуаціях, навчився робити самостійні висновки, коректувати процес, виявляти економічне мислення і морально-економічну поведінку.

Серед багатьох аспектів і проблем економічної підготовки особло постає проблема розробки педагогічних технологій, що ґрунтуються на діяльнісних формах навчання. Для цього можуть бути використані і традиційні, й інноваційні форми та методи.

Організаційні форми навчання визначаються як взаємодія викладача та студентів, яка регулюється певним, завчасно встановленим порядком і режимом. Головною характерною ознакою організаційної форми ми вважаємо те, що її застосування не пов'язано безпосередньо з характеристикою процесу навчання. Тому в економічній підготовці можуть застосовуватись як традиційні форми навчання – лекція, семінар, екскурсія, – так і деякі нові: дидактичні та рольові ігри, захист творчих проєктів, інтелектуальні конкурси, «мозкові штурми» та деякі інші. У процесі застосування останніх метою заняття стає не просто досягнення певного рівня економічних знань, умінь і навичок, а й створення належних умов для розвитку економічно важливих якостей особистості, економічного мислення та економічної поведінки. Реалізація такої мети значною мірою визначається у студентів сильною внутрішньою мотивацією. Цьому сприяють:

1. Формування уявлень про необхідність економічної підготовки в майбутній професійній діяльності. У процесі цього на перший план виходить особистість учителя і його підготовка не лише наукова, загальнопедагогічна, предметно-методична, психологічна, а й соціальна. Здійснюючи економічну освіту й виховання школярів, учитель має вміти переконувати своїх вихованців не словами і голослівними закликами, а застосовуючи для цього цілком конкретні економічні соціально-економічні ситуації. Пояснимо це на прикладі.

Практика свідчить, що значна частина старшокласників планують після закінчення загальноосвітньої школи або вищого навчального закладу відкрити «свою справу». Багато з них переконані, що спеціальних економічних знань для цього і не потрібно – був би початковий капітал. Щоб переконати учнів у хибності такої думки, вчитель може запропонувати їм таке завдання: потрібно проранжувати протягом 20 хвилин 20 напрямків діяльності організатора «свої справи» в тій послідовності, якої потрібно дотримуватись у ланцюжку кроків з планування, організації, керівництва, координації і контролю в процесі створення приватного виробництва (фірми). Напрями такої діяльності в довільному порядку наведені в табл. 1.

Учні на свій розсуд мають записати в таблицю цифри ранжування (у перший стовпчик), присвоюючи № 1 тому виду діяльності, котрий, на їх думку, має очолити ланцюжок кроків від 1 до 20. Потім оголошується думка експертів з цього приводу (другий стовпчик, який під час ранжування учнями ще не заповнений). До третього стовпчика записують абсолютну різницю між цифрами в першому і другому стовпчиках з кожного рядка. Так, якщо в першому стовпчику стояла цифра 7, а в другому – 9, то в третій стовпчик записується цифра 2. Потім цифри третього стовпчика сумуються. Сума балів у третьому стовпчику (відхилення може досягати 30-40 балів) вказує на те, що учень має уявлення, як організувати «свою справу», відхилення понад 60 балів вказує на необхідність вагової соціально-економічної підготовки.

2. Створення мотиваційних проблемних ситуацій шляхом постановки спеціальних пізнавальних задач, проблемного експерименту з непередбачуваним результатом тощо.

Таблиця 1

Види діяльності	Присвоєні ранги		
	учнями (1)	експертами (2)	різниця (3)
Знайти кваліфікованих працівників на всі посади		12	
Визначити ступінь відхилення від мети створення фірми		4	
Визначити функції підрозділів фірми		17	
Визначити стратегію і методи досягнення результатів		6	
Розглянути можливі альтернативні варіанти		3	
Скоординувати діяльність окремих співробітників		20	
Розподілити відповідальність, підпорядкованість, повноваження між співробітниками		14	
Визначити цілі створення фірми		2	
Підготувати кадри відповідно до необхідної кваліфікації		13	
Зібрати і проаналізувати факти, що характеризують стан діяльності в даній галузі, наявність конкурентів		1	
Визначити необхідну кваліфікацію для кожної посади		10	
Скоригувати плани досягнення поставленої мети		16	
Скоординувати поточну діяльність		18	
Визначити перелік і розмір необхідних матеріально-технічних засобів		7	
Зіставити якість роботи кожного учасника з необхідним рівнем		19	
Здійснити вибір з альтернатив		9	
Визначити рівень якості роботи, що задовольняє як працівника, так і керівника фірми		15	
Визначити відповідальність і повноваження для кожної посади		11	
Розробити головний план дій		5	
Визначити стратегію просування до кінцевої мети створення і успішного функціонування фірми		8	

На заняттях можна поставити і такі найпростіші завдання: розставте слова в такій послідовності, щоб утворився ланцюжок, який вказує на реальний економічний процес: витрати, інформація, верстати, прибуток, гроші, сировина, товари, виручка, устаткування, матеріали, реклама, робоча сила.

Або: Виберіть правильну відповідь на питання: виготовляти товари з найменшими витратами ресурсів підприємців спонукає передусім:

- почуття громадянського обов'язку;
- виховане почуття бережливості;
- прагнення отримати великий прибуток;
- обмеженість ресурсів;
- штраф за марнотратне використання ресурсів.

Або: Яке твердження правильне?

- мета реклами – збільшити пропозицію товарів і послуг;
- конкуренція між виробниками наносить шкоду споживачеві;
- головне завдання підприємця – забезпечити своєчасну виплату працівникам заробітної плати;
- власність – економічна категорія, що відображає права власника майна, що належить одній або кільком особам, організаціям, державі;
- підприємництво завжди має зиск, незважаючи на певний ризик.

3. Застосування методів, що активізують пізнавальний інтерес (рольові ігри, змагання, диспути, тренінги, подорожі, аукціони, захист творчих проектів тощо). Розроблені нами економічні ігри «Ринкова економіка», «Ділові люди», «Шкільна фондова біржа», «Фортуна» та багато інших продемонстрували свої високі дидактичні якості та виховні можливості. Важливою особливістю їх є те, що ці ігри забезпечують не лише емоційне входження учасників в ситуацію, а й дозволяють застосовувати різні стратегії,

створюють оптимальні умови для розвитку грамотної передбачливості, гнучкості економічного мислення. Економічна гра навчає особистість формам колективної й індивідуальної діяльності, прийняттю самостійних і скоординованих рішень, стимулює практичні навички, розвиває увагу та інтуїцію.

Навчальні економічні ігри виступають як особлива форма навчально-пізнавального процесу, максимально наближаючи умови навчання до реальних економічних ситуацій. Завдяки цьому постає можливість включити особистість студента (чи школяра) в дії, пов'язані з самостійним пошуком рішень. Наслідки такого впливу експериментально підтверджені психологами: у пам'яті людини залишається лише 10% того, що вона почула, до 50% побаченого, і близько 90% того, що вона виконувала.

Пізнавальний інтерес студентів до економічної підготовки забезпечується комплексом методів, що включають:

діагностичні методи (анкети, тести, опитувальники), спрямовані на виявлення переважаючих інтересів, нахилів, здібностей здійснювати економічну освіту;

методи стимулювання, які передбачають розвиток особистісних ресурсів (визначення стилю діяльності ділової людини, ознайомлення з прийомами психологічної саморегуляції, зняття стресових станів, ознайомлення з методами самопізнання та самооцінки тощо);

мобілізуючі методи, спрямовані на вдосконалення економічно значимих якостей особистості й оперативне їх застосування в реальних або змодельованих ситуаціях (вибір власної моделі поведінки, засвоєння правил міжособистісних контактів, розвиток умінь раціонального використання обмежених ресурсів тощо).

Висновки. Отже є всі підстави стверджувати, що педагогічні технології, спрямовані на забезпечення соціально-економічної підготовки студентів, покликані:

– створювати у студентів «смак успіху», впевненості у своїх силах, врахування результатів індивідуальної творчої діяльності, порівняння нових успіхів з минулими успіхами того самого студента, а не порівняння одного студента з іншим;

– формувати узагальнені поняття, навчати аналізу і синтезу, порівнювати і співставляти, узагальнювати і систематизувати, а не навчати аналізу сукупності розрізнених фактів;

– розвивати у студентів цілісне бачення світу і ролі людини в цьому світі, перетворення всієї одержуваної інформації в особистісно значиму для кожного студента.

Література:

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
2. Гончаренко Л. А. Формування готовності вчителів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища в системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Любов Анатоліївна Гончаренко. – Херсон, 2006. – 215 с.
3. Макаренко А. С. Твори. У 4 т. / А. С. Макаренко. – К., 1954. – Т. 4. – С. 366.
4. Мітчел П. Енциклопедія педагогічних засобів, комунікацій і технологій / П. Мітчел. – Лондон, 1978.
5. Підласий І. П. Як підготувати ефективний урок / І. П. Підласий. – К.: Рад. Школа, 1989.
6. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 147 с.
7. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Стасюк Варвара Дмитрівна. – Одеса, 2003. – 291 с.
8. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учебн. пособие для студ. высш. пед. учебн. заведений / С. Д. Смирнов. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 304 с.

У статті розглядаються роль і місце педагогічних технологій в економічній підготовці майбутніх учителів трудового навчання. На думку автора для стимулювання пізнавальної активності студентів необхідно, поряд з традиційними методами, застосовувати інтенсивні педагогічні технології.

Ключові слова: технологія, педагогічна технологія, технологія навчання, економічна підготовка.

В статье рассматриваются роль и место педагогических технологий в экономической подготовке будущих учителей трудового обучения. По мнению автора для стимулирования познавательной активности студентов, необходимо наряду с традиционными методами, применять интенсивные педагогические технологии.

Ключевые слова: технология, педагогическая технология, технология обучения, экономическая подготовка.

In the article a role and place of pedagogical technologies are examined in economic preparation of future teachers of the labour educating. In opinion of author for stimulation of cognitive activity of students, it is necessary along with traditional methods, to apply intensive pedagogical technologies.

Keywords: technology, pedagogical technology, technology of studies, economic preparation.